

# Javna raba jezika med simboliko in funkcionalnostjo. Slovenščina v Italiji

*Matejka Grgič\**

Javna raba manjšinskega oz. drugače ranljivega jezika ima specifično simbolično vrednost. Zaradi te vrednosti so manjšinski jeziki (med temi tudi slovenščina v Italiji) zakonsko zaščiteni. Vendar pa je izpostavljanje (zgolj) simbolične vrednosti jezika lahko dvorezno. Prav znotraj skupnosti, ki so ali se počutijo ogrožene, lahko privede do zatekanja k ukrepom, ki so za dolgoročno razvijanje rabe jezika neučinkoviti ali neustrezni. Analiza slovenskih besedil, ki nastajajo v Italiji in ki so namenjena javni rabi, kaže, da je dosedanje jezikovno načrtovanje skoraj povsem spregledalo funkcionalno vrednost tovrstnih besedil. Pri določanju potencialnih naslovnikov/uporabnikov besedila je npr. opaziti omejevanje na pretežno lokalno populacijo, pri izbiri medija pa iskanje predvsem tradicionalnih rešitev.

**Ključne besede:** slovenščina v Italiji, sociolingvistika, terminologija, pojavi jezikovnega stikanja, javna raba jezika

The public use of a minority language or an otherwise vulnerable language bears specific symbolic value. It is due to this value that minority languages (Slovenian being one in Italy) are legally protected. However, emphasizing (merely) the symbolic value of a language can prove to be a double-edged sword, as it can entice the communities that are or feel threatened to resort to measures which in the long term can prove to be very inefficient or even inappropriate for the development of language usage. The analysis of Slovenian texts that are being produced in Italy and are intended for public use shows that language planning has so far almost completely neglected the functional value of such texts. In determining potential addressees/users of such texts one can notice that they are limited to the local population, and that in selecting the medium mostly traditional solutions are resorted to.

**Keywords:** Slovenian in Italy, sociolinguistics, terminology, phenomenon of language contact, public use of language

---

Članek je bil oddan v objavo 10. 9. 2021. Vsi podatki, informacije in ugotovitve se nanašajo na stanje do tega datuma.

\* **Matejka Grgič**  
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta  
Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), Trst  
matejka.grgic@ff.uni-lj.si

## Uvod

Slovenščina je uradni jezik Republike Slovenije in s tem eden od uradnih jezikov Evropske unije; v državah, ki mejijo na Republiko Slovenijo, je slovenščina manjšinski jezik z različno urejenim statusom, položajem in strukturo. V pričujočem prispevku se bom omejila na analizo enega vidika, povezanega s slovenščino v Italiji, in sicer na rabo slovenskega jezika v javnosti. Pred tem pa bom uvodoma predstavila nekaj izhodišč, ki jih moramo poznati za boljše razumevanje obravnavane tematike.

Slovensko skupnost v Italiji na splošno opredeljujemo kot čezmejno narodno manjšino (Brezigar 2017: 21); gre za skupnost, ki je tudi na lokalni ravni manj številčna od italijanskega prebivalstva in se – čeprav je avtohtona na območju poselitve znotraj meja Italijanske republike – identificira na podlagi vezi z narodom oz. nacijo onkraj državne meje (nenazadnje je Republika Slovenija obravnavana, tudi na ravni pravnih in zakonskih aktov, kot matična država, Slovenci zunaj njenih meja pa kot zamejci – prim. Grgič 2020). Po *Zakonu o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji - Julijski krajini št. 38* z dne 23. februarja 2001 se določila za slovensko »jezikovno« manjšino izvajajo, čeprav z velikimi razlikami, na območju 32 občin vzdolž italijansko-slovenske državne meje (Jagodic 2017: 43). Zanesljivih podatkov o številu pripadnikov in pripadnic skupnosti ter o številu govorcev in govork slovenskega jezika v Italiji nimamo. Na samo sestavo skupnosti vplivajo namreč različni dejavniki, ki so v zadnjih desetletjih povzročili zlivanje etničnih meja v etnični kontinuum (Bufon 2004) oz. rahljanje koncentričnih krogov skupnosti (Brezigar 2004); prav tako so se na mestu rigidnih, izključevalnih identitet oblikovale kompleksnejše oblike večplastnih, fluidnih, hibridnih identitet (Pertot 2007). Nenazadnje je treba omeniti, da so tudi v povojnih desetletjih predstavniki in predstavnice manjšine dosledno zavračali štetje, na podlagi katerega bi lahko italijanske oblasti omejile ali odpravile obseg zakonske zaščite (Jagodic 2017: 47).

Ta je, kljub nekaterim strukturnih in izvedbenim pomanjkljivostim, vsaj s formalnega vidika zadovoljiva: po dveh desetletjih preganjanja med obema svetovnima vojnama in po petih desetletjih zgolj načelnega varstva, zapisanega v ustavi in mednarodnih sporazumih, sta tako italijanska država kot dežela Furlanija - Julijska krajina poskrbeli za celostno zaščito manjšinske skupnosti na podlagi treh zakonov, od katerih sta dva namenjena specifično slovenski manjšini.<sup>1</sup> Vsi trije zakoni eksplicitno zagotavljajo pravico do rabe slovenskega jezika, tudi v javnosti, kot bomo videli v nadaljevanju.

1 Leta 1999 je bil na državni ravni sprejet *Zakon o zaščiti zgodovinskih jezikovnih manjšin št. 482*, ki med drugimi manjšinami omenja tudi slovensko. Leta 2001 je bil nato sprejet državni *Zakon o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji - Julijski krajini št. 38* z dne 23. februarja 2001, leta 2007 pa deželni *Zakon o zaščiti slovenske jezikovne manjšine št. 26* z dne 16. novembra 2007 (Vidau 2017: 50).

Prav tako zadovoljiva se zdi, predvsem v primerjavi s stanjem drugih manjšin, opremljenost same skupnosti: Slovenci in Slovenke v Italiji imajo državne šole s slovenskim učnim jezikom (oz. z dvojezičnim poukom na Videmskem), medije (npr. *Primorski dnevnik*, tednika *Novi glas* in *Novi Matajur*, poročila in druge radijske oz. televizijske oddaje državne radiotelevizije RAI ...), knjižnice, založbe, profesionalne centre za obšolske, kulturne in športne dejavnosti, glasbeni šoli, raziskovalni inštitut, gledališče, ki ima v Italiji status stalnega gledališča,<sup>2</sup> ter celo vrsto ljubiteljskih društev in organizacij. Vsa omenjena okolja naj bi govorcem in govorkam omogočala zadostno izpostavljenost slovenskemu jeziku in dovolj priložnosti za njegovo rabo.

Sodobne raziskave pa kljub temu kažejo na splošen upad sporazumevalne zmožnosti govork in govorcev (Grgič 2017a; Grgič 2019; Melinc 2019; Jagodic 2019), kar se odraža tudi v javni rabi jezika.

## Javna raba slovenskega jezika v Italiji: izhodišča

Javna raba slovenskega jezika v Italiji izkazuje več pomanjkljivosti, ki izhajajo iz vseh treh spremenljivk, na podlagi katerih določamo vitalnost manjšinskega jezika oz. jezika v manjšinskem položaju: iz statusa, percepcije in strukture jezika.

Ko govorimo o statusu jezika, mislimo na njegov pravni položaj. Kot smo videli zgoraj, je slovenski jezik v Italiji sicer zakonsko zaščiten, vendar pa je zakonska podlaga za pravno varstvo jezika v praksi nezadostna in neustrezna. *Zakon 38/2001* na primer omogoča javno rabo slovenskega jezika, začenši z rabo slovenskih imen, priimkov, toponimov in poimenovanj. Javna uprava in sodstvo morata v 32 občinah zagotoviti možnost pisne in ustne rabe slovenskega jezika v odnosih z javnostjo. V občinah, ki so že pred sprejetjem zakona poslovale dvojezično, je nova zakonodaja omogočila izvajanje dodatnih storitev v slovenskem jeziku, ostalim občinam pa uvedbo slovenščine na zahtevo občanov in občank, npr. za dvojezične osebne izkaznice in obrazce. Razne lokalne skupnosti in javni zavodi so uvedli namenske službe, namenjene zagotavljanju pravice do rabe slovenskega jezika (Vidau 2013; Vidau 2017: 52). Že iz podčrtanih pojmov izhaja, da zakoni nikakor ne zahtevajo rabe slovenskega jezika, niti ne obvezujejo javne uprave (kaj šele subjektov zasebnega prava) k dosledni vidni dvojezičnosti. Dežela in občine dobivajo npr. dodatna finančna sredstva za tečaje slovenskega jezika, vendar pa znanje slovenščine ni pogoj za zaposlitev. Slovenščina ni obvezni predmet na šolah z italijanskim (večinskim) učnim jezikom – nekatere šole so pouk slovenščine uvedle na ravni izbirnega predmeta ali popoldanske obšolske dejavnosti (Bogatec 2015; Cavaion 2014; Melinc 2019). Taka zakonska podlaga, ki sicer jamči pravice, ne določa pa dolžnosti, ne more zadostiti potrebam manjšinske skupnosti:

2 Status stalnega gledališča v Italijanski republiki je delno primerljiv s statusom narodnega gledališča v Sloveniji.

raziskave so že zdavnaj dokazale, da govorci in govorke jezik uporabljamo, če smo v to prisiljeni oz. če rabo jezika doživljamo kot potrebo/nujo in ne le kot pravico/možnost/priložnost (Combs, Penfield 2012: 469; Grgič 2016a).

Drugi vidik, ki določa vitalnost jezika, je njegov položaj med govorci oz., natančneje, percepcija njegove »vrednosti«. Na tem področju so raziskave pokazale še najbolj razveseljujoče podatke. Med govorci in govorkami slovenščine je občutek manjvrednosti manjšinskega jezika strmo upadel, sorazmerno pa se je povečal ugled slovenskega jezika med večinskim prebivalstvom (Jagodic idr. 2017: 70). Raziskovalci ocenjujejo, da so na spremembe v percepciji jezika sovplivali nekateri zgodovinski dogodki, npr. osamosvojitve Slovenije in pristop mlade države k Evropski uniji, pa tudi spremenjene ekonomske okoliščine (npr. relativna stabilnost in konkurenčnost slovenskega gospodarstva v primerjavi z italijanskim (Brezigar 2017b)) ter pomembni kulturni in družbeni premiki (regionalizacija, protiglobalizacija; prim. Grgič 2019).

Tretji vidik, ki kaže na vitalnost manjšinskega jezika, je njegova struktura. Na ravni strukture (podobe) jezika prihaja do nekaterih zanimivih pojavov, ki jih gre delno pripisati pričakovani variantnosti, delno pa drugim, bolj problematičnim dejavnikom, kot bomo videli v nadaljevanju.

Variantnost je konstitutivna značilnost vsakega jezikovnega kontinuuma in je torej pričakovana, hkrati pa tudi dobrodošla – nenazadnje zagotavlja razvejano zvrstnost jezika, kar pomeni ustreznost razpoložljivih izraznih sredstev za različne okoliščine rabe. Raziskovalci variantnost povezujejo z oddaljevanjem od središča ali središč, različnimi družbenimi okolji, v katerih se jezik uporablja, individualnimi značilnostmi posameznih govorcev, zunanjimi jezikovnimi vplivi itd. (Sankoff 2013). S tega vidika je torej prisotnost lokalnih različic slovenskega jezika v Italiji, ki se oddaljujejo tudi od geografsko bližjih slovenskih narečij in regionalnih zvrsti, povsem skladna s pričakovanimi modeli. Problematična postane izključno takrat, ko lokalne različice (popolnoma) izpodrinejo druge, ne zgolj lokalne zvrsti jezika, skrčijo nabor jezikovnih sredstev, ki jih imajo na razpolago govorke in govorci, ter negativno vplivajo na percepcijo jezikovnega kontinuuma – skratka, ko se v skupnosti uveljavi načelo izključevanja namesto načela vključevanja.

Pri govorcih in govorkah slovenskega jezika v Italiji že opazamo krčenje jezikovnega repertoarja v slovenskem jeziku (Jagodic idr. 2017: 72) – to pomeni, da vse večji delež populacije obvlada zgolj različice jezika s prevladujočimi lokalnimi elementi, vse manjši delež pa tudi nelokalne oz. neregionalne zvrsti (Grgič 2019; Melinc 2019). Trend je na splošno očitnejši v videmski pokrajini kot na Tržaškem in Goriškem, zasledimo pa ga lahko predvsem tam, kjer bi sicer pričakovali večjo jezikovno uniformiranost – na primer v besedilih, ki po ustaljenih sporazumevalnih modelih nastajajo v javni upravi in so namenjena javni rabi jezika. V ta kontekst sodijo različni obrazci, obvestila, dokumenti itd.

## Povzetek analize vzorčnih besedil

SLORI – Slovenski raziskovalni inštitut od leta 2018 sodeluje s Centralnim uradom za slovenski jezik pri Avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini.<sup>3</sup> Ena ključnih dejavnosti, ki jih izvajata SLORI in Centralni urad, je preverjanje besedil, ki nastajajo v javni upravi s prevajanjem italijanskih izvirnikov v slovenski jezik. Gre za besedila, namenjena javni rabi, npr. objavi na spletni straneh različnih organov lokalnih samoupravnih skupnosti in javnih zavodov.

Prva jezikovno-terminološka analiza vzorca teh besedil je bila opravljena v letih 2016 in 2017; izsledki te analize so bili objavljeni v referatu, predstavljenem ob *Druzi deželni konferenci o zaščiti slovenske jezikovne manjšine* 24. novembra 2017 (Grgič 2017a). Raziskava je pokazala na vrsto pojavov, ki odstopajo od pričakovanega standarda v danih sporazumevalnih okoliščinah (tj. v ustaljenih besedilih v javni upravi) in ki jih ne moremo razložiti z variantnostjo kot posledico različne predmetnosti oz. pomenske reference (npr. različnih zakonskih podlag, pravne ureditve, institucionalnega ustroja itd.). Med takimi pojavi, ki so bili v analiziranem vzorcu besedil najpogostejši, naj omenimo kalke (*classe di concorso* – *natečajni razred* namesto *habilitacijsko področje*), neupoštevanje polisemije (*iniziativa* – *pobuda* namesto *priređitev*), paronime (*documento riservato* – *rezerviran dokument* namesto *zaupen dokument*), arhaizme (*consulta* – *konzulta* namesto *posvetovalno telo, svet*), hiperkorekcije (*direzione* – *ravnateljstvo* namesto *direkcija*), pomenske zasuke (*insegnante di ruolo* – *učitelj v staležu* namesto *stalno zaposlen učitelj/učitelj, zaposlen za nedoločen čas*), neobstoječe lekseme (*bullismo* – *bulizem* namesto *medvrstniško nasilje*).

Od leta 2018 dalje poteka redno spremljanje besedil, ki nastajajo v javni upravi. Korpus zajema javno dostopna besedila – približno 10 odstotkov teh besedil je lektoriranih in terminološko revidiranih. Analiza teh besedil je še v teku; delni rezultati so bili predstavljeni na *Tretji deželni konferenci o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*, ki je potekala novembra 2021, in bodo objavljeni v nekaterih znanstvenih člankih, ki so trenutno v pripravi. V nadaljevanju zato podajam le nekaj splošnih ugotovitev za področje javne uprave (lokalnih samoupravnih skupnosti, tj. občin in dežele), šol in medijev; vsi podatki so še v fazi preverjanja.

Za področje javne uprave (občin in dežele) preliminarne raziskave zaenkrat kažejo, da je v zadnjih treh letih prišlo do premikov predvsem na področju terminološke doslednosti. To najbolj vidimo na nekaterih primerih polisemičnih (večpomenskih)

3 Urad je bil ustanovljen leta 2017 in deluje v sklopu Službe za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini. Urad vodi in usklajuje dejavnosti na področju rabe slovenskega jezika v javni upravi, zagotavlja prevajalske in tolmaške storitve za dejavnosti dežele, skrbi za normiranje upravno-pravne terminologije v slovenščini, prireja jezikovna izobraževanja za zaposlene ter ponuja svetovanje in druge pomožne storitve institucijam, ki so pristopile k Mreži za slovenski jezik v javni upravi Furlanije - Julijske krajine. Skrbi za izplačevanje državnih sredstev lokalnim upravam in pripravo razpisov, namenjenih izvajanju projektov za spodbujanje rabe slovenščine v javni upravi.

oz. multireferencialnih (večreferenčnih/večpojmovnih) italijanskih terminov, npr. ob terminu *decreto*, ki se v izvorniku (tudi z dopolnili, npr. s prilastki – *decreto legge*, *decreto legislativo* itd.) uporablja za označevanje različnih pojmov in se prevaja kot *odlok*, *dekret*, *uredba*, *odločba*, *sklep* itd. Prevodni standard do leta 2018 ni bil določen – posledica tega je bila, da so se npr. za pojem *decreto legge* uporabljale kombinacije *zakonski*, *zakonodajni* (levi prilastki) + *odlok*, *dekret*, *uredba* (jedro BZ) + z *zakonsko močjo*, z *veljavo zakona*, *zakon* (desni prilastki).<sup>4</sup> Delovna skupina za normiranje upravnopravne terminologije, ki jo sestavljajo predstavniki Centralnega urada za slovenski jezik FJK in strokovnjaki SLORI, je nato določila prevodni standard, ki je objavljen v *Zvezku normiranih terminov*.<sup>5</sup> Standard temelji na analizi predmetnosti, se pravi na ugotavljanju razlik v upravnopravni ureditvi med Republiko Slovenijo in Italijansko republiko, ter na cilju, da se zagotovi čim večja doslednost terminologije na lokalni ravni, obenem pa tudi čim večja jasnost in enoznačnost<sup>6</sup> na ravni celotnega jezikovnega okolja – kar pomeni, da mora biti termin, ki se uporablja na lokalni ravni, vsaj razumljiv in sprejemljiv tudi v Republiki Sloveniji in drugod, kjer se uporablja slovenski jezik (npr. v zamejstvu, zdomstvu in v institucijah EU). Delovna skupina je torej na splošno sprejela načelo, da se kot referenčna ne obravnava samo lokalna skupnost, ki ima možnost izhajanja iz italijanskega izvornika, ampak celotna slovenska javnost, torej skupnost govorcev in govork slovenskega jezika v Italiji, Sloveniji in drugod.

Novije raziskave, ki še potekajo, kažejo na večjo prisotnost izključno lokalnih poimenovanj (terminov) zlasti na področju šolstva. Analize zaenkrat potrjujejo hipotezo, da je v teh besedilih – tudi takrat, ko bi sicer pričakovali enoznačno terminologijo, saj se predmetnost/pojmovnost ne spreminja zaradi npr. razlik v pravni ureditvi obeh sistemov – odstopanje od splošnega slovenskega standarda zelo visoko, kar v nekaterih primerih otežuje ali celo onemogoča razumevanje sporočila (Pirih Svetina 2013: 315). To hipotezo so na primer potrdile primerjave besedil, ki so jih šole objavljale ob izbruhu koronavirusne bolezni in v poznejših fazah epidemije. Če po eni strani drži, da so se izredne okoliščine, in sicer zapiranje šol in zaustavitve, prej (in bolj radikalno) pojavile v Italijanski republici, je pa res, da je pandemija globalni pojav in da so mnogi pojmi oz. predmetnosti (od medicinskih dejstev do pravnih/družbenih ukrepov), pa tudi miselne in kulturne formacije, na podlagi katerih dojemamo in opredeljujemo realnost, vsaj na ravni evropskih držav in družb podobne, če že ne enake. Zato bi v teh okoliščinah pričakovali visoko stopnjo terminološke doslednosti in enoznačnosti, ki je

4 <https://www.jeziknaklik.it/obrazci-gradivo/#zapisniki> (Dostop: 6. 9. 2021).

5 <https://www.jeziknaklik.it/zvezek/> (Dostop: 6. 9. 2021).

6 Čeprav vemo, da popolna enoznačnost v terminologiji ni mogoča in da so terminološke variacije oz. dvojnice neizogiben pojav (Vintar 2008: 27), si kljub temu prizadevamo, da bi bilo njihovo število omejeno, razpon variantnosti pa pregleden – se pravi, da bi vsaj potencialno popisali (evidentirali), po možnosti pa tudi opisali vse termine, s katerimi poimenujemo določen pojav (predmetnost).

sicer značilna za t. i. trde znanosti, npr. za biologijo, kemijo, medicino itd. Izkazalo pa se je, da so slovenske šole v Italiji v glavnem prevajale v slovenščino besedila, ki so jih prejemale v italijanščini, pri tem pa se nikakor niso opirale na leksikološki repertoar oz. na sporazumevalne vzorce (rabo) v slovenskem jeziku. Besedila, ki so nastajala v šolah (npr. obvestila staršem, spletne strani, pravilniki itd.), izkazujejo visoko koncentracijo terminov, ki so nastali kot posledica jezikovnega stika z italijanščino oz. jezikovne marginalizacije manjšinske skupnosti v odnosu do referenčnega prostora – t. i. matice; v ta kontekst sodijo npr. kalki (*didattica a distanza* – *didaktika na daljavo* namesto *pouk na daljavo*) in paronimi (*tampone* – *tampon* namesto *bris*). Utemeljena se zdi hipoteza, da tvorci in tvorke teh besedil, ki so (domnevamo) učitelji in profesorji na šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji, sploh niso bili izpostavljeni tekstom (npr. novicam, različnim objavam, obvestilom ...) o pojavu koronavirusne bolezni, ki so medtem nastajali/izhajali v Republiki Sloveniji.

Terminologija se iz strokovnega prenaša tudi v splošni jezik, in sicer predvsem skozi medijski diskurz. Analize korpusov tudi na tem področju zaenkrat kažejo na odstopanja od splošnega slovenskega standarda oz. na časovni zamik pri sprejemanju ustaljene slovenske terminologije. Ob novih pojavih se avtorji besedil očitno odločajo najprej za prevajanje iz italijanščine, šele nato (mogoče) za sprejemanje uveljavljene terminologije iz osrednjega slovenskega prostora. Primer tega je raba termina (*digitalno*) *kovidno potrdilo*. Ker se v italijanskih medijih in tudi sicer v zakonodaji uporablja angleška besedna zveza *greenpass*, so slovenski mediji v Italiji usvojili najprej to terminologijo, nato pa jo začeli prevajati (*zeleno potrdilo*).<sup>7</sup> Prav tako se v slovenskih medijih v Italiji ni uveljavila sintagma *pogoj PCT* (npr. *imeti, izpolnjevati, izkazovati pogoje PCT*) – verjetno zato, ker se ta pojem v italijanščini ubeseduje drugače, običajno v kolokacijah z besedno zvezo *greenpass* (*essere in possesso del greenpass, avere il greenpass, (essere) possessore del greenpass, (essere) muniti di greenpass ...*).

## Diskusija: Kdo je javnost?

Analiza slovenskih besedil, ki nastajajo v javnem prostoru na območju naselitve slovenske skupnosti v Italiji in so namenjena javnosti, odpira celo vrsto vprašanj. Doslej so raziskave obravnavale predvsem vpliv italijanščine kot dominantnega jezika na slovenščino, ki je v danih okoliščinah manjšinski in – z vidika jezikovne strukture – receptiven jezik (Grgič 2016a; Grgič 2017b; Jagodic idr. 2017). Bistveno manj pozornosti pa je bilo namenjene drugim vprašanjem, na primer razmerju med simbolično

7 Za podobne prevode so se odločile tudi institucije EU, kjer prevajajo (angleške) izvornike v slovenščino, vendar se zaenkrat zdi, da na izbiro tvorcev in tvork slovenskih medijskih besedil v Italiji ni vplivala evropska terminologija, pač pa izključno italijanska podlaga.

in funkcionalno vlogo teh besedil ter ključnemu vprašanju, kdo je javnost, ki jo ta besedila naslavlja in nagovarja.

Dosedanje raziskave so izpostavile, da ima za manjšinsko skupnost, ki se prav na podlagi jezika razlikuje od večinske in torej definira kot skupnost, jezik izrazito simboličen pomen; to velja tudi za slovensko skupnost v Italiji (Pertot, Kosic 2014). Poudarjanje predvsem ali celo izključno simbolične funkcije jezika pa lahko vodi v njegovo folklorizacijo oz. fetišizacijo (Grgič 2016b: 72): jezik postane nazadnje le dediščinski kod, s katerim se govornici in govornice sicer identificirajo, njihova sporazumevalna zmožnost v različnih okoliščinah pa je šibka, kar lahko vodi v opuščanje jezika (Benmamoun idr. 2010).

Trenutno še ne razpolagamo z raziskavami, ki bi se osredotočile na pojem skupnosti kot potencialnega naslovnika/uporabnika besedil, ki nastajajo v manjšinskem kontekstu. Komu so ta besedila pravzaprav namenjena? Kdo je javnost, ki jo ta besedila naslavlja?

Pri besedilih, namenjenih zasebni rabi ali omejenemu številu naslovnikov, je z vidika izbire in standardizacije sporazumevalnega koda (jezika) definicija javnosti manj relevantna oz. sploh nerelevantna. Izbira koda je v primerih, ko govorimo o zasebni rabi jezika, stvar dogovora oz. kompromisa med stranmi. Še več: danes vemo, da je osebna, intimna raba jezika prostor, v katerega težko posegamo – in sploh vprašanje je, ali, v kolikšni meri in kako smemo v to raven posegati (Pertot 2007).

Pri besedilih, namenjenih širši oz. nedefinirani javnosti, pa je problem izbire ustreznega jezikovnega koda in sporazumevalnih sredstev ter, na splošno, jezikovnega standarda v ospredju.<sup>8</sup> Če je neko besedilo (ali nek korpus besedil) namenjeno javni rabi in torej javnosti, lahko to javnost kakorkoli zamejimo oz. omejimo izključno na lokalno skupnost? Ali ni javnost, že po definiciji, potencialno neomejena skupina – in to predvsem danes, ko lahko kdorkoli, kjerkoli in kadarkoli prebere karkoli, kar je objavljeno na spletu? Ali je danes sploh mogoče ustaviti viralno širjenje tekstov? Je torej besedilo, ki ga na svoji spletni strani objavi šola s slovenskim jezikom v Italiji, res namenjeno samo učencem in učenkam tiste šole? In, nazadnje, katere in kakšne so posledice omejevanja javnosti na zgolj lokalno skupnost?

Skupnost govorcev in govork slovenskega jezika v Italiji do danes ni izdelala eksplisicivnih jezikovnih politik – te so bile, kot smo videli v uvodu, omejene predvsem na

8 Normiranje in standardizacija sta sorodna, vendar hkrati različna procesa jezikovne kodifikacije; v praksi se seveda prepletata (Ayres-Bennett 2020). Medtem ko je normiranje jezika pretežno arbitraren proces, ki upošteva omejeno količino podatkov, ki so pogosto celo nepreverjeni ali slabo preverjeni (Armstrong, Mackenzie 2013), izhaja standardizacija jezika iz drugačnih predpostavk. Ko govorimo o standardizaciji, mislimo na proces, ki v ospredje postavlja govornika kot uporabnika teksta in tvorca diskurzov – skratka, standardizacija temelji na rabi jezika, na njegovi funkcionalnosti, izhaja pa iz velikih količin preverjenih podatkov in iz širokega družbenega konsenza (Stabej 2012; Gorjanc idr. 2015).



zakonske podlage. Iz implicitnih jezikovnih politik Slovencev in Slovenk v Italiji pa lahko kljub temu razberemo, da je bila doslej javnost, ki so ji bila namenjena besedila v slovenskem jeziku, nastala na tem območju, omejena samo na lokalno skupnost. Skratka, če poenostavimo: tvorci in tvorke besedil niso niti vzeli v pretres dejstva, da bi ta besedila morebiti lahko naslavljala tudi govorce in govorce slovenskega jezika, ki niso pripadniki in pripadnice slovenske manjšine v Italiji in ki torej, na primer, ne poznajo italijanskih izvirnikov.

Hipotezo o omejevanju javnosti na zgolj lokalno skupnost potrjujejo tudi raziskave o identitetnih opcijah pripadnikov in pripadnic manjšinske skupnosti, ki se čedalje bolj identificirajo s svojo »zamejskostjo« in čedalje manj s »slovenskostjo« (Pertot, Kosisic 2014). Vzrokov za take identitetne opcije je več; med temi vsekakor ne gre prezreti procesov regionalizacije, ki so se uveljavili kot protiutež globalizacijskim trendom – lokalno je tako postalo trendovsko, lokalna identiteta pa (namišljen?) obrambni mehanizem pred (namišljeno?) grožnjo globalnega talilnega lonca. Posledice zgolj ali vsaj pretežno lokalnih/regionalnih identifikacij pa so daljnosežne in vplivajo tudi na percepcijo, znanje in rabo jezika (Trudgill 2004: 39).

Upad sporazumevalne zmožnosti govork in govorcev slovenskega jezika v Italiji smo raziskovalci doslej pripisovali različnim dejavnikom: neustrezni zakonski zaščiti, omejenim možnostim rabe jezika v javnosti, vplivu italijanskega jezika, jezikovno nehomogenim razredom v šolah s slovenskim učnim jezikom, nezadostno razširjeni vidni dvojezičnosti itd. (Jagodic 2019; Melinc 2019; Mezgec 2016). Nove raziskave, ki še potekajo, nakazujejo možnost, da moramo poleg vseh naštetih dejavnikov upoštevati vsaj še enega: (samo)marginalizacijo govorcev in govork slovenskega jezika v Italiji v odnosu do govork in govorcev v Republiki Sloveniji in drugih okoljih. Proces (samo)marginalizacije in (samo)izključevanja so raziskovalci spremljali tudi drugod po svetu (Schmid, Jarvis 2014), vendar doslej predvsem v odnosu do večinske skupnosti: pripadniki jezikovnih manjšin, ki ne obvladajo večinskega jezika, so izključeni ali se sami izključujejo iz okoliščin, kjer morajo (ali verjamejo, da morajo) uporabljati dominanten jezik, s tem pa se priložnosti za izpostavljenost jeziku in torej njegovo spontano usvajanje le še krčijo, sporazumevalna zmožnost pa upada. Ta proces smo pri govoricah in govorkah slovenskega jezika v Italiji opažali še nekaj desetletij po drugi svetovni vojni (Kaučič 2017). Približno po letu 2000 pa smo začeli opažati premike v obratni smeri, se pravi v odnosu do matične (referenčne) skupnosti – do govorcev in govork slovenščine v Republiki Sloveniji (Grgič 2019). Zaradi občutka, da je njihova sporazumevalna zmožnost v slovenskem jeziku omejena, se pripadniki in pripadnice slovenske skupnosti v Italiji včasih že začenjajo izključevati iz okolij, za katera menijo, da zgolj lokalni idiomi tam niso ustrezni.

Razlogov za (samo)marginalizacijo in (samo)izključevanje je seveda več. Eden od teh je tudi apriorno omejevanje skupnosti, ki ji govorce in govorce pripadajo, na

zgolj lokalno raven, kar se kaže tudi pri dojetanju javnosti. Raziskave, opravljene v zadnjem letu in ki so bile premierno predstavljene na *Tretji deželni konferenci o zaščiti slovenske manjšine* jeseni 2021, kažejo, da je percepcija javnosti, ki naj bi ji bila namenjena analizirana besedila, izrazito omejena na zgolj lokalno skupnost. Iste raziskave obenem kažejo, da med tvorci in tvorkami besedil prevladuje prepričanje, da imajo ta predvsem simbolično vlogo (dokazovanja prisotnosti slovenske skupnosti na danem območju), ne pa tudi funkcionalne (npr. obvestilne, informativne) vloge. Kratkoročno to vpliva na izbiro jezika (idioma), saj izhajajo tvorci in tvorke besedil iz predpostavke, da morajo biti besedila dostopna in razumljiva predvsem (če že ne izključno) ljudem, ki poznajo italijanski izvirnik, lokalno predmetnost in terminologijo oz. rabo, ki je značilna izključno za lokalno okolje. Še več: taka raba se zdi nekaterim tvorcem in tvorkam besedil celo dobrodošla in učinkovita, vsekakor učinkovitejša od splošne, nelokalne standardne rabe.

Sociolingvistične projekcije pa kažejo, da je kakršnokoli izključevanje, omejevanje in marginaliziranje, ki privede do krčenja socialnih mrež govorcev in govork neke skupnosti, na dolgi rok kontraproduktivno (Milroy 2002). Krčenje socialnih mrež nujno privede do krčenja jezikovnega repertoarja, ki ne sprejema več elementov iz svojega jezikovnega kontinuuma, pač pa (in to pospešeno) le iz kontinuuma večinskega jezika (Pauwels 2016: 31). Hibridne, lokalne, variantne jezikovne tvorbe, ki sicer same po sebi niso problematične, ampak nasprotno pozitivne za skupnost govorcev in govork, lahko postanejo skrb vzbujajoče takrat, ko izpodrinejo vse ostale zvrsti in idiome ter postanejo edini jezikovni kod, ki mu je skupnost še izpostavljena in s katerim se še identificira.

## Sklep

V prispevku sem podala splošno sliko javne rabe slovenskega jezika v Italiji. V uvodu in izhodiščih sem predstavila nekaj podatkov, v naslednjih razdelkih pa preliminarne izsledke raziskav, ki še potekajo. Trenutni status, položaj in struktura slovenskega jezika v Italiji kažejo na nekatere pozitivne premike, ki so posledica pravnega varstva manjšinskega jezika, spremenjenih zgodovinskih in družbenih okoliščin ter širšega zanimanja za slovenski jezik. Hkrati velja opozoriti, da prihaja predvsem znotraj skupnosti govork in govorcev slovenskega jezika v Italiji do dinamik, ki zahtevajo pozornost spremljanje. Eden od teh pojavov je krčenje pojma javnosti na zgolj lokalno okolje, kar kratkoročno vpliva na izbor jezikovnih sredstev (in torej na rabo jezika), dolgoročno pa lahko omeji možnosti za učinkovito izpostavljenost in s tem priložnosti za spontano usvajanje jezika. Ta dva dejavnika sta ključna za doseganje visoke sporazumevalne zmožnosti govork in govorcev, kar edino zagotavlja ohranjanje nadaljnje rabe jezika zunaj zgolj folklornih/dediščinskih okvirov.

## Literatura

- ARMSTRONG, Nigel, MACKENZIE, Ian, 2013: *Standardization, ideology and linguistics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- AYRES-BENNETT, Wendy, 2020: From Haugen's codification to Thomas's purism: assessing the role of description and prescription, prescriptivism and purism in linguistic standardisation. *Language Policy* 19. 183–213.
- BENMAMOUN, Elabbas, MONTRUL, Silvina, POLINSKY, Maria, 2010: *White Paper. Prolegomena to Heritage Linguistics*. Harvard University. 26–43.
- BOGATEC, Norina, 2015: Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 74.5–21.
- BREZIGAR, Sara, 2004: Politike promocije manjšinskih jezikov: primer pridobivanja znanja slovenskega jezika na Tržaškem in Goriškem. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 44. 106–133.
- BREZIGAR, Sara, 2017a: Slovenska skupnost v Italiji med preteklostjo in prihodnostjo. Norina Bogatec in Zaira Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in SLORI. 21–30.
- BREZIGAR, Sara, 2017b: Gospodarstvo in financiranje slovenske narodne skupnosti v Italiji: kratek oris zgodovine Slovencev v Italiji. Norina Bogatec in Zaira Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in SLORI. 187–208.
- BUFON, Milan, 2004: *Med teritorialnostjo in globalnostjo: sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- CAVAION, Irina Moira, 2014: Testing feasibility of cross border contacts within primary neighbouring languages classroom. *Annales: analiza istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 24/2. 277–292.
- COMBS, Mary Carol, PENFIELD, Susan, 2012: Language activism and language policy. Bernard Spolsky (ur.): *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. 461–474.
- GORJANC, Vojko, KREK, Simon, POPIČ, Damjan, 2015: Med ideologijo knjižnega in standardnega jezika. Vojko Gorjanc idr. (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 32–48.
- GRGIČ, Matejka, 2016a: The identification and definition of the minority community as an ideological construct: the case of Slovenians in Italy. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 77. 87–102.
- GRGIČ, Matejka, 2016b: *Jezik: sistem, sredstvo in simbol. Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut SLORI.

- GRGIČ, Matejka, 2017a: Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev na obravnavanem geografskem območju : ocena trenutnega stanja, teoretski vidiki in organizacijski modeli. Adrijana Janežič in Devan Jagodic (ur.): *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*. Trst: Regione autonoma Friuli Venezia Giulia. 67–82.
- GRGIČ, Matejka, 2017b: Italijansko-slovenski jezikovni stik med ideologijo in pragmatiko. *Jezik in slovstvo* 62/1. 89–98.
- GRGIČ, Matejka 2019: Slovenian in Italy: questioning the role of rights, opportunities, and positive attitudes in boosting communication skills among minority language speakers. *Europäisches Journal für Minderheiten fragen* 12/1–2. 126–139.
- GRGIČ, Matejka, 2020: Kdo se boji slovenščine? Ideološko načrtovanje in (ne)implementacija jezikovnih strategij med Slovenci v Italiji. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 57. 109–126.
- JAGODIC, Devan, 2017: Slovenci v Italiji: poselitveni prostor in demografsko gibanje. Norina Bogatec in Zaira Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in SLORI. 40–49.
- JAGODIC, Devan, KAUČIČ BAŠA, Majda, DAPIT, Roberto, 2017: Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. Norina Bogatec in Zaira Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in SLORI. 66–88.
- JAGODIC, Devan, 2019: Znanje in raba slovenskega jezika med mladini v slovenskem zamejstvu v Italiji. Sonja Novak Lukanovič (ur.): *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Celovec: Slovenski znanstveni inštitut, Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Trst: Slovenski raziskovalni inštitut SLORI. 67–120.
- KAUČIČ BAŠA, Majda, 1997: Where do Slovenes speak Slovene and to whom? Minority language choice in a transactional setting. *International journal of the sociology of language* 124. 51–73.
- MELINC MLEKUŽ, Maja, 2019: Sporazumevalna zmožnost v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 83. 67–82.
- MEZGEC, Maja 2016: Linguistic landscape as a mirror: the case of the Slovene minority in Italy. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 77. 67–85.
- MILROY, Lesley, LLAMAS, Carmen, 2002: Social Networks. Jack Chambers idr. (ur.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford. Blackwell. 549–572.
- PAUWELS, Anne, 2016: *Language Maintenance and Shift*. Cambridge: Cambridge University Press.

- PERTOT, Susanna, 2007: V imenu očeta: medgeneracijski prenos slovenskega jezika in identitete po moški liniji. Miran Košuta (ur.): *Živeti mejo. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Trst 2007*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 255–266.
- PERTOT, Susanna, KOSIC, Marianna, 2014: *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut SLORI.
- PIRIH SVETINA, Nataša, 2013: Tri učiteljice: ena v službi, druga na karenčnem dopustu, tretja v staležu. Slovenščina in njene standardne različice za različne uporabnike. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 313–318.
- SANKOFF, Gillian, 2013: Linguistic Outcomes of Bilingualism. Jack Chambers in Natalie Schilling (ur.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford. Blackwell. 549–572.
- SCHMID, Monika, JARVIS, Scott, 2014: Lexical access and lexical diversity in first language attrition. *Bilingualism: Language and Cognition* 17/4. 729–748.
- STABEJ, Marko, 2012: Jezik, nazori in nadzor. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–20.
- TRUDGILL, Peter, 2004: Globalisation and the Ausbausociolinguistics of modern Europe. Anna Duszakin Urszula Okulska (ur.): *Speaking from the margin: Global English from a European perspective*. Frankfurt: Peter Lang. 35–49.
- VIDAU, Zaira, 2013: The legal protection of national and linguistic minorities in the Region of Friuli Venezia Giulia: a comparison of the three regional laws for the Slovene linguistic minority, for the Friulian language and for the German-Speaking minorities. *Razprave in gradivo/Treatises and documents* 71. 27–52.
- VIDAU, Zaira, 2017: Pravni okvir zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji. Norina Bogatec in Zaira Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in SLORI. 50–55.
- VINTAR, Špela, 2008: *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminografija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.